

ЗАТВЕРДЖЕНО

ПОГОДЖЕНО

Директор Державної освітньої установи
«Навчально-методичний центр з питань
якості освіти»

Голова Державної служби якості освіти

В. МЕЛЬНИК

Р. ГУРАК

2021 р.

ПРОГРАМА

**підвищення кваліфікації керівників закладів загальної середньої освіти
«Забезпечення якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми
потребами»**

Розробники програми	<p>Лариса Шевчук - експертка Ініціативи «Система забезпечення якості освіти» проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe)</p> <p>Олена Ліннік - докторка педагогічних наук, доцентка, професорка кафедри початкової освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, експертка Ініціативи «Система забезпечення якості освіти» проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe)</p> <p>Олена Заплотинська, кандидатка історичних наук, керівниця команди Ініціативи «Система забезпечення якості освіти» проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe)</p> <p>Ірина Войцехівська – кандидатка юридичних наук, експертка Ініціативи «Система забезпечення якості освіти» проекту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe)</p>
Цільова група	Керівники закладів загальної середньої освіти, які планують і впроваджують інклюзивне навчання у закладі загальної середньої освіти
Обсяг програми	30 год./1 кредит ЄТКС
Форма підвищення кваліфікації	Очна/очно-дистанційна/дистанційна
Мета	Підготовка керівників закладів загальної середньої освіти до забезпечення основних напрямів державної політики впровадження інклюзивного навчання, забезпечення якості інклюзивного навчання у закладі
Завдання	1. Поглиблення знань щодо концептуальних засад забезпечення якості освіти, рівного доступу до неї здобувачів освіти з особливими потребами, реалізації індивідуального підходу до навчання, розуміння базових понять і принципів індивідуалізації процесу

	<p>навчання, його впровадження в організацію та планування освітнього процесу.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Поглиблення знань щодо особливостей складання індивідуальної програми розвитку дитини, враховуючи її психофізичний розвиток та важливості застосування психолого-педагогічного супроводу і надання корекційно-розвиткових послуг в інклюзивній освіті. 3. Розвиток умінь здійснювати управлінську діяльність на основі законодавчих і нормативно-правових вимог у сфері інклюзивного навчання відповідно до основних засад щодо забезпечення права здобувачів освіти з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти. 4. Розвиток умінь щодо застосування різних функцій, методів та інструментів управління процесами впровадження інклюзивного навчання на рівні закладу освіти. 5. Розвиток умінь розподіляти ролі, обов'язки і відповідальність між педагогічними працівниками в процесі впровадження інклюзивного навчання на рівні закладу освіти. 6. Розвиток умінь запровадження індивідуалізації навчання для осіб з особливими освітніми потребами. 7. Удосконалення умінь застосовувати основні принципи організації інклюзивного навчання, використовуючи законодавчі, нормативно-правові і методологічні документи, що стосуються створення інклюзивного освітнього середовища. 8. Розвиток умінь конструктивної та екологічної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу та місцевими спільнотами щодо забезпечення супроводу в освітньому процесі здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. 9. Розвиток умінь здійснювати самооцінювання для постійного поліпшення якості інклюзивного навчання у закладі
<p>Напрями</p>	<p>Професійний розвиток управлінської компетентності директорів закладів загальної середньої освіти з питань ефективного планування освітнього процесу, створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами, порядок взаємодії закладів та установ освіти з іншими установами та організаціями.</p>
<p>Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться</p>	<p>Загальні компетентності: Здатність до системного та критичного мислення, аналізу та синтезу інформації з різних джерел, бачення комплексного розвитку подій, спроможності особистості адекватно і глибоко пізнавати оточуючий світ: природне і соціальне середовище, самого себе (когнітивна компетентність).</p>

Здатність міжособистісної взаємодії, роботи в команді, налагодження соціальної взаємодії, співробітництва з колегами, попередження та розв'язання конфліктів (соціальна компетентність).

Професійні компетентності:

Нормативно-правова компетентність

Здатність керуватися в управлінській діяльності нормативно-правовими документами щодо управління закладом освіти.

Здатність проектувати, розробляти документи, щодо управління закладом освіти.

Здатність укладати угоди (договори, контракти).

Компетентність стратегічного управління закладом освіти

Здатність визначати і враховувати запити та очікування всіх учасників освітнього процесу.

Здатність визначати стратегію розвитку закладу освіти, у тому числі стратегію цифрової трансформації, та здійснювати стратегічне планування.

Здатність ефективно залучати і використовувати матеріальні й фінансові ресурси відповідно до стратегічних цілей і завдань закладу освіти.

Здатність управляти змінами.

Здатність здійснювати контроль і оцінювати ефективність управлінської діяльності.

Компетентність стратегічного управління персоналом

Здатність застосовувати оптимальні методи діагностики індивідуальних особливостей персоналу, здійснювати ефективну кадрову політику.

Здатність ефективно управляти персоналом.

Здатність до створення організаційно-педагогічних умов для безперервного професійного розвитку.

Здатність забезпечувати наставництво, супервізію.

Компетентність забезпечення якості освітньої діяльності та функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти

Здатність забезпечувати організацію якісного освітнього процесу.

Здатність запровадити функціонування внутрішньої системи забезпечення якості освіти.

Здатність проводити внутрішній моніторинг якості освіти.

Лідерська компетентність

Здатність швидко реагувати на зміни і формувати гнучкість та адаптивність у всіх учасників освітнього процесу.

Емоційно-етична компетентність

Здатність усвідомлювати особисті відчуття й почуття, управляти власним емоційними станами, створювати позитивний психологічний клімат упродовж організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Компетентність педагогічного, соціального та мережевого партнерства

Здатність організовувати ефективну роботу колективу закладу освіти на засадах відкритості і толерантності.

Здатність здійснювати прозору та відкриту інформаційну політику.

<p>Очікувані результати</p>	<p>Здатність до забезпечення співпраці залучених фахівців (логопедів, психологів, асистентів учителя тощо) щодо надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами.</p> <p>Здоров'язбережувальна компетентність Здатність забезпечити сприятливі умови в освітньому середовищі для кожного учня, залежно від його індивідуальних особливостей, потреб, інтересів. Здатність забезпечити умови праці для працівників закладу освіти, облаштувати їхні робочі місця з урахуванням норм і правил.</p> <p>Інклюзивна компетентність Забезпечення інклюзивного освітнього середовища. Здатність до організації забезпечення інклюзивного навчання, психолого-педагогічного супроводу учнів із особливими потребами.</p> <hr/> <p>Знання Нормативно-правове забезпечення у сфері інклюзивного навчання. Вимог щодо порядку ведення документування, номенклатури справ. Ознаки та характеристики інклюзивного освітнього середовища. Основні принципи універсального дизайну та розумного пристосування. Розумні пристосування, їх застосування у роботі з учнями з особливими освітніми потребами. Нормативно-правово база, джерела та механізми залучення додаткових фахівців для забезпечення підтримки осіб із особливими освітніми потребами. Вимоги до індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану (за потреби) для учнів із особливими потребами, перелік психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. Структура угод (договорів контрактів) та порядок їх укладання. Шляхи і методи залучення матеріальних і фінансових ресурсів відповідно до стратегічних цілей і завдань закладу освіти. Технології ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів. Вимоги до формування інклюзивних класів, груп подовженого дня.</p> <p>Уміння та навички Здійснювати управлінську діяльність згідно з вимогами нормативно-правових актів. Забезпечувати організацію психолого-педагогічного супроводу учнів із особливими потребами; сприяти створенню індивідуальної програми розвитку та індивідуального навчального плану (за потреби) для учнів із особливими потребами. Залучати додаткових фахівців для забезпечення підтримки осіб з особливими освітніми потребами.</p>
------------------------------------	--

<p>Документ, що видається за результатами підвищення кваліфікації</p>	<p>Здатність укладати угоди (договори, контракти) з підприємствами, установами, організаціями, окремими фізичними та/або юридичними особами.</p> <p>Організовувати управлінську діяльність в закладі освіти, враховуючи індивідуальні особливості, запити, інтереси, педагогічних працівників, учнів і батьків.</p> <p>Використовувати ефективні шляхи і методи залучення матеріальних і фінансових ресурсів.</p> <p>Раціонально і ефективно використовувати матеріальні і фінансові ресурси.</p> <p>Забезпечувати командну роботу учасників освітнього процесу.</p> <p>Здійснювати заходи щодо забезпечення навчання учнів за різними формами здобуття освіти, розроблення, затвердження, виконання та моніторинг виконання індивідуальних програм розвитку учнів.</p> <p>Створювати умови для реалізації прав та обов'язків всіх учасників освітнього процесу, індивідуальної програми розвитку учнів, формування, у разі потреби індивідуального навчального плану.</p> <p>Контролювати виконання педагогічними працівниками та учнями освітньої програми, індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану.</p> <p>Здійснювати самоаналіз і самооцінювання якості освітніх і управлінських процесів.</p> <p>Забезпечувати ефективну комунікацію, співпрацю та взаємодію з працівниками, учнями, батьками, керівниками установ, організацій, територіальних громад, громадських об'єднань.</p> <p>Сертифікат</p>
--	--

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Модуль 1

ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ НА РІВНІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Тема 1.1. Порядок створення інклюзивного класу.

- Нормативно-правова база для організації інклюзивного навчання.
- Що таке інклюзивне освітнє середовище.
- Роль директора в організації інклюзивного навчання.
- Алгоритм створення інклюзивного класу.

Тема 1.2. Порядок створення та організації роботи команди психолого-педагогічного супроводу.

- Склад команди супроводу.
- Принципи роботи команди супроводу.
- Роль керівника закладу у формуванні команди супроводу.
- To do list для керівника закладу освіти для створення команди супроводу.
- Організація роботи команди супроводу.

Тема 1.3. Кадрове забезпечення для надання додаткових корекційно-розвиткових послуг.

Практичне заняття: Складання списку необхідних фахівців для надання корекційно-розвиткових занять для дітей з ООП в закладі освіти. (Перелік фахівців, які проводять додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові заняття (послуги) Постанова КМУ від 14.02.2017 №88)

Тема 1.4 . Інклюзія - наскрізний компонент у внутрішній системі забезпечення якості.

- Визначення правил і критеріїв для вивчення і оцінювання якості інклюзивного навчання у закладі.
- Інструменти для самооцінювання.

Практичне заняття: Використання результатів самооцінювання для постійного поліпшення якості інклюзивного навчання у закладі освіти.

Самостійна робота: Опрацювання Абетки для директора.

Тема 1.5. Співпраця з батьками.

Самостійна робота: Планування роботи з батьками дітей з ООП.

МОДУЛЬ 2

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Тема 2.1. Забезпечення індивідуалізації процесу навчання осіб з особливими освітніми потребами.

- Обов'язки керівника закладу освіти щодо забезпечення індивідуального підходу до навчання всіх учнів
- Рівні індивідуалізації
- Індивідуалізація навчання

Тема 2.2. Використання комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини в плануванні освітньої траєкторії розвитку особи з особливими освітніми потребами.

- Алгоритм використання результатів комплексної оцінки.
- Інформація із висновку про комплексну оцінку для організації якісного навчання для дітей з ООП.

Практична робота: Робота із висновком про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи, який вступить в дію з 2022 р. (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 765)

Тема 2.3. Індивідуальна програма розвитку як інструмент для індивідуалізації процесу навчання осіб з особливими освітніми потребами.

- Нормативно-правове забезпечення ІПР.
- Повноваження керівника закладу освіти.
- Процес розроблення, реалізації, моніторингу, перегляду/актуалізації ІПР.

Практична робота із

- Рівнями підтримки в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти (Додаток 1 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти від 15 вересня 2021 р. № 957).
- Протоколом оцінки потреби учня в наданні підтримки у закладі освіти (Додаток 2 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти від 15 вересня 2021 р. № 957)
- Індивідуальною програмою розвитку (Додаток 3 до Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти від 15 вересня 2021 р. № 957)

Тема 2.4. Адаптація і модифікація змісту програми навчального предмета.

- Адаптація модифікація змісту програми навчального предмета.
- Навчальні стратегії, які можуть використовуватись у процесі модифікації змісту навчальних програм.
- Стратегії індивідуалізації навчальних матеріалів.
- Стратегії оцінювання навчальних досягнень та результатів навчання.

Самостійна робота. Розробка стратегій для викладання навчального предмету.

Тема 2.5. Моніторинг результатів навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Самостійна робота: Планування моніторингу рівню досягнутих результатів.

МОДУЛЬ 3

СТВОРЕННЯ/ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Тема 3.1. Нормативні та методологічні основи створення/забезпечення інклюзивного освітнього середовища.

- Що необхідно знати керівнику закладу про створення/забезпечення інклюзивного освітнього середовища.
- Елементи інклюзивного, сприятливого до навчання освітнього середовища.

Практичне заняття: Оцінка можливості закладу освіти. Бар'єри на шляху навчання та повноцінної участі в житті закладу освіти (фізичні, інформаційні, інституційні, ментальні).

Тема 3.2. Створення інклюзивного середовища. Адаптація, модифікація, розумне пристосування.

- Як підготувати план заходів для поліпшення доступності закладу освіти.

Практичне заняття: Робота із новими шаблонами Висновку ІРЦ, ІПР та Додатком 1 Порядку РІВНІ підтримки в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти.

Тема 3.3. Допоміжні технології як елемент інклюзивного освітнього середовища.

Самостійна робота: Опрацювання Класифікації асистивних технологій (АсТ). АсТ в навчанні дітей з ООП. Правил застосування АсТ в навчанні дітей з ООП.

Тема 3.4. Соціальне середовище закладу як ресурс особистісного розвитку дитини з особливими освітніми потребами (попередження дискримінаційних процесів, наставництво і підтримка, мотивація до змін та ін.).

Самостійна робота: Опрацювання «Абетки для директора» Як створити освітнє середовище, вільне від будь-яких форм насильства та дискримінації.

Тема 3.5. Аспекти інклюзивного середовища у внутрішній системі забезпечення якості: інструменти для самооцінювання.

Самостійна робота: Опрацювання посібників «Абетка для директора» і «Індекс інклюзії». Що потрібно зробити, щоб інклюзія стала невід'ємною складовою внутрішньої системи?

МОДУЛЬ 4

РЕСУРСИ ДЛЯ ЯКІСНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Тема 4.1. Порядок взаємодії закладів та установ освіти з іншими установами та організаціями (спеціальні школи, ІРЦ, РЦПО, ГО, ДСЯО).

- Підстави, що визначають виникнення і розвиток партнерських відносин.
- Головні напрямки міжвідомчої роботи.

Практична робота: Переваги спільної міжвідомчої роботи

Що можуть і повинні спільно зробити заклад освіти і ІРЦ.

Що можуть спільно зробити:

заклад освіти і спеціальні школи.

заклад освіти і громадські організації.

заклад освіти і Державна служба якості освіти

Тема 4.2. Залучення засновників (виплати всіх доплат, залучення додаткового фінансування для закупівлі обладнання, послуг, підвезення, харчування, підвищення кваліфікації педагогів.

- Створення умов для здобуття освіти учнів з ООП на рівні з іншими здобувачами освіти.
- “Гроші ходять за дитиною”. Постанова КМУ від 14.02.17 р. № 88.
- Порядок розподілу та використання коштів субвенції.
- Фінансування за рівнями надання підтримки.
- Оплата праці фахівців, які проводять додаткові корекційно-розвиткові заняття.
- Підвищення кваліфікації вчителя.

Практична робота: Визначення тем підвищення кваліфікації для педагогів закладу освіти.

Тема 4.3. Планування взаємодії з ІРЦ та з іншими надавачами послуг підтримки для осіб з ООП.

- Класифікація послуг за рівнями підтримки.
- Послуги для осіб з ООП.
- Спеціалізовані освітні послуги.
- Спеціалізовані соціальні послуги.
- Високоспеціалізовані освітні послуги.

Самостійна робота: Визначення бар'єрів, які існують у закладі освіти для взаємодії з іншими організаціями, службами, відомствами.

Підсумкове тестування на виконання програми підвищення кваліфікації директорів закладів загальної середньої освіти «Забезпечення якості інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами»

Орієнтовний розподіл годин за видами діяльності

№	Назва модулю та тем	Кількість годин			
		Всього	у тому числі		
			Лекції	Практичні	Самостійна робота
1	Порядок організації та забезпечення впровадження інклюзивного навчання на рівні закладу освіти	8	3	2	3
1.1.	Порядок створення інклюзивного класу	1	1		
1.2.	Порядок створення та організації роботи команди психолого-педагогічного супроводу	1	1		
1.3.	Кадрове забезпечення для надання додаткових корекційно-розвиткових послуг	1		1	
1.4.	Інклюзія - наскрізний компонент у внутрішній системі забезпечення якості	3	1	1	1
1.5.	Співпраця з батьками	2			2
2.	Індивідуалізація процесу навчання осіб з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії	8	2	3	3
2.1.	Забезпечення індивідуалізації процесу навчання осіб з особливими освітніми потребами	2	1	1	

2.2.	Використання комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини в плануванні освітньої траєкторії розвитку особи з особливими освітніми потребами.	2	1	1	
2.3.	Індивідуальна програма розвитку як інструмент для індивідуалізації процесу навчання осіб з особливими освітніми потребами	1		1	
2.4.	Адаптація і модифікація змісту навчального предмета	2			2
2.5.	Моніторинг результатів навчання осіб з особливими освітніми потребами	1			1
3.	Створення/забезпечення інклюзивного освітнього середовища в закладі освіти	6	2	1	3
3.1.	Нормативні та методологічні основи створення/забезпечення інклюзивного освітнього середовища	1	1		
3.2.	Створення інклюзивного середовища. Адаптація, модифікація, розумне пристосування	2	1	1	
3.3.	Допоміжні технології як елемент інклюзивного освітнього середовища	1			1
3.4.	Соціальне середовище закладу як ресурс особистісного розвитку дитини з особливими освітніми потребами (попередження дискримінаційних процесів, наставництво і підтримка, мотивація до змін та ін.)	1			1
3.5.	Аспекти інклюзивного середовища у внутрішній системі забезпечення якості: інструменти для само оцінювання	1			1
4.	Ресурси для якісного інклюзивного навчання в закладі освіти	6	2	2	2
4.1.	Порядок взаємодії закладів та установ освіти з іншими установами та організаціями (спеціальні школи, ІРЦ, РЦПО, ГО, ДСЯО)	2	1	1	

4.2.	Залучення засновників (виплати всіх доплат, залучення додаткового фінансування для закупівлі обладнання, послуг, підвезення, харчування, підвищення кваліфікації педагогів	2	1	1	
4.3.	Планування взаємодії з ІРЦ та з іншими надавачами послуг підтримки для осіб з ООП.	2			2
	Підсумкове тестування	2		2	
	Всього годин	30	8	8+2	12

Розподіл годин за видами діяльності має орієнтовний характер; послідовність і кількість годин на вивчення окремих тем може змінюватись у межах часу, передбаченого Програмою, з урахуванням потреб педагогічних працівників.

Вибір форм організації освітнього процесу, методів і засобів навчання здійснює суб'єкт підвищення кваліфікації для досягнення результатів навчання, визначених Програмою.

Система та критерії оцінювання результатів навчання педагогічних працівників визначаються суб'єктом підвищення кваліфікації.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

1. Конституція України.
2. Закон України «Про охорону дитинства».
3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї».
4. Закон України «Про освіту».
5. Закон України «Про дошкільну освіту».
6. Закон України «Про повну загальну середню освіту».
7. Закон України «Про охорону дитинства».
8. Закон України «Про соціальні послуги».
9. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».
10. Указ Президента України від 13 грудня 2016 року № 553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю».
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 року № 88 «Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text>
12. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 вересня 2021 р. № 957 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organi-a957>
13. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 року № 545 «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF#Text>
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 765 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/765-2021-%D0%BF#Text>
15. Наказ Міністерства освіти і науки України від 23 квітня 2018 року № 414 «Про затвердження Типового переліку допоміжних засобів для навчання (спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку) осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в закладах освіти», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 11 травня 2018 року за № 582/32034. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0582-18#Text>
16. Наказ Міністерства освіти і науки України від 08 червня 2018 року № 609 «Про затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти». URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogo-polozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>

Листи Міністерства освіти і науки України

17. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 25.09.2012 № 1/9-675 «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12#Text>
18. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28.09.2012 № 1/9-694 «Щодо введення посади вихователя (асистента вчителя) у загальноосвітніх навчальних закладах з інклюзивним навчанням». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-694736-12#Text>
19. Лист Міністерства освіти і науки України від 30.08.2021 № 9-436 «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2021-2022 навчальному році» <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi->

Основна література

20. «Абетка для директора». Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти (К., 2021) https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/Abetka_dyrektora_2021_SOE_SURGe.pdf
21. Абетка інклюзивності і толерантності: науково-популярне видання / ГО «Соціальна синергія». – К. : Видавництво «Теза», 2020. – 30 с.
22. Практика асистента педагога: міжнародний й український контекст: результати дослідження / Федоренко О. Ф., Мартинчук О. В., Софій Н. З., Найда Ю. М. та ін. – К. : ФОП Парашин, 2020. – 112 с.
23. Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. – Харків : Видавництво «Ранок», 2019. – 216 с.
24. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – Харків : Вид-во «Ранок», 2019. – 304 с.
25. Інклюзивна освіта: навчальний посібник / Порошенко М. А. – К.: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. – 300 с.
26. Навчально-методичний посібник «Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ» / Компанець Н. М., Луценко І. В., Коваль Л. В. – К. : Видавнича група «Атопол», 2018. – 100 с.
27. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / Порошенко М. А. та інші. – К. : 2018. – 252 с.
28. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / За заг. ред. Ю. Г. Носенко. – Полтава : ПУЕТ, 2018. – 261 с.
29. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.
30. Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник / Таранченко О. М., Найда Ю. М. Під заг. ред. Колупаєвої А. А. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с.
31. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикеева О. О., Дятленко Н. М., Софій Н. З., Найда Ю. М. Під заг. ред. Шинкаренка В. І. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

Електронні ресурси

32. Електронна бібліотека Всеукраїнського фонду «Крок за кроком». – Режим доступу: www.ussf.kiev.ua
33. Освіта дітей з особливими потребами / Сайт МОН України. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/dityam-z-osoblivimi-potrebami>
34. Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року <https://ukraine.un.org/uk/sdgs>
35. Публікації Українського інституту розвитку освіти – Режим доступу: <https://uied.org.ua/publikaczii/>
36. Публікації БФ “Lumos Foundation” – Режим доступу: <https://www.wearelumos.org/moldova/media-centre/publications/>
37. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами прийнята Всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ и якість; Саламанка, Іспанія, 7-10 червня 1994 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text

38. ЮНІСЕФ в Україні. – Режим доступу: <https://www.unicef.org/ukraine/>
39. Child Friendly School Manual. UNICEF, 2006. – Режим доступу: https://www.unicef.org/publications/files/Child_Friendly_Schools_Manual_EN_040809.pdf
40. Designing for disabled children and children with special educational needs. Guidance for mainstream and special schools. Building Bulletin 102. Department for children, Schools and Families. United Kingdom, 2014. – Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/276698/Building_Bulletin_102_designing_for_disabled_children_and_children_with_SEN.pdf
41. Embracing Diversity: Toolkit for Creating Inclusive, Learning-Friendly Environments. UNESCO, 2005. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001375/137522e.pdf>
42. European Agency for Special Needs and Inclusive Education <https://www.european-agency.org/>
43. Glossary of Educational Terms; Oxford University Press <https://global.oup.com/education/help/glossary/?region=international>
44. ICTs in Education for People with special needs. Specialized Training Course. UNESCO, 2006 <https://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214644.pdf>
45. Recommendations of the European Commission “Inclusive education as the most effective means for preventing social exclusion in today’s diverse society” <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=37589&no=7>
46. The Council Recommendation on Common values, Inclusive Education, and the European Dimension of Teaching, 2018 https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/council-recommendation-on-common-values-inclusive-education-and-the-european-dimension-of-teaching_en
47. Towards more inclusive learning environments in Europe, Salzburg Declaration, 2015 https://www.easpd.eu/sites/default/files/sites/default/files/Policy/Education/towards_more_inclusive_learning_environments_in_europe_easpd.pdf
48. Support for children with special educational needs (SEN). European Commission. Bruxelles, 2013.
49. Рівневі підходи до навчання учнів з ООП. Кайл Робінсон та доктор Ненсі Л. Харчінсон <https://www.ldatschool.ca/tiered-approaches-to-the-education-of-students-with-learning-disabilities>
50. Кравчинська Т. 5 запитань про інклюзивну освіту / Тетяна Кравчинська // Управління освітою. – 2019. – № 2 (410). – С. 5-30.
51. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Колупасової А.А. – К.: ТОВ ВПЦ «Літопис –ХХ», 2010. – 363 с.
52. Пюра О. С. Прикладні аспекти соціально-педагогічної роботи з батьками дитини з особливими освітніми потребами / О. С. Пюра // Молодий вчений. – 2017. – № 2 (42). – С. 532-536